Péter Zsuzsa

Agrárinnováció – helyi léptékben. Két esettanulmány

1. „A munkát nem szabad felszámolni…"

A család szerkezete

A háztartás három személyből áll, a családfő 63 éves és nyugdíjas, felesége 59 éves, ő is nyugdíjas jelenleg és a háztartást vezeti. Nagyobbik fiuk már nős, külön háztartásuk van, a kisebbik fiú 26 éves, a szülőkkel él. Mindannyian mezőgazdaságban dolgoznak, a fiúk Németországba járnak minden évben dolgozni. A családfő mezőgazdasági iskolát végzett, mindig is ezzel foglalkozott „amit tanultam, azt ma is felhasználom, hisz az képezi az alapot". Ebben a háztartásban a mezőgazdasági termelő tevékenységnek bizonyos szinten múltja és hagyománya van.

A múlt kifejezés alatt azt értem, hogy 20-30 éven át, és legalább két generáció a családban foglalkozott mezőgazdasági tevékenységgel, a hagyományon pedig azt, hogy minden évben megvan, hogy melyik földdel milyen munkákkal kezdik a tavaszt, és kinek mi a fe ladata.

A családfő gazdálkodó családban nőtt fel „gyermekkoromban is gazdálkodtunk, a szülőknek sokat kellett segíteni, régebb így volt". A '90-es évek elejétől, mióta visszaszolgáltatták a földeket, foglalkozik növénytermesztéssel, azóta bérel földet, „akkor pityókát termeltem nagyobb mennyiségben, mert meg is termett, és el is lehetett adni".

Ebben a háztartásban újításnak számít, hogy nagy mennyiségben zöldséget termelnek, olyan földmegmunkálási technológiákat használnak, melyet külföldön tanultak.

Honnan jött az ötlet, hogy ezt a tevékenységet választotta?

A családfő ötlete volt a zöldségtermesztés, nagyobb hangsúlyt a sárgarépa termesztése kap, de termesztenek még káposztát, hagymát, céklát, paszulyt, retket, valamint cukorrépát, mindezt összesen 10 ha területen. Az elmúlt évben összesen 30-40 tonna zöldség termett.

A családfő azt mondja, hogy „a pityókát ma már nem lehet értékesíteni úgy, mint ezelőtt, ezért jött az ötlet, hogy zöldséget termeljünk. Mindig tartottunk

állatot eladásra, szarvasmarhát, disznókat, azokat sem lehet eladni, így megpróbálkozunk zöldségekkel." A beszélgetésből kitűnik, hogy neki volt már tapasztalata pityókával és az állatokkal, de az nem ment. Tehát a piac, az eladás nem sikerült, és a kudarc-élmény vagy sikertelenség vezette a váltásra.

Földterület és földmegmunkálási eszközök, technikák

Jelenleg 30 ha földterületen gazdálkodnak, „termelünk gabonafélét: búzát, árpát, zabot, és zöldséget: murkot, káposztát, hagymát, céklát, paszulyt, retket", ezeket értékesítik. Önellátásra csak krumplit termelnek, és tartanak kevés állatot.

A saját földterület 10 ha és 20 ha-t bérel. A tulajdonosoknak cserébe azt adnak, amit kérnek „van kinek pénzt adunk, van kinek termény kell, mindent adunk." A szántóbirtok a faluhatárban kisebb területekre szétdarabolva fekszik „nekünk is 22 parcellánk van a szántóterületbe, melynek 19 tulajdonosa van".

A beszélgetésből kisugallik, hogy a háztartás mezőgazdasági gépekkel való ellátottsága jó. Interjúalanyunk úgy érzi, hogy neki sokkal több, jobb és alkalmasabb gépje van, mint az átlagembernek: „mezőgazdasági gépünk minden van, nagy traktortól le a kicsi traktorig minden van, két vetőgépet, mit a zöldségekhez használnak, Magyarországról hozták, külön van a murokvető, külön pedig a káposzta, karalábévető. Most vettem egy ciszternát, mivel hordom a vizet öntözni, nem túl nagy, 1200-1300 literes, de azzal meglehet úgy 50 árat öntözni".

A mezőgazdasági munkát többnyire egyedül végzi, a fiúk segítenek tavasszal az ültetésnél és ősszel a betakarításnál. Nincs állandó alkalmazott, de szezonban vannak alkalmi munkások, „megvannak az alapemberek, kiket kapáláskor, és betakarításkor alkalmazunk, napszámot fizetünk nekik".

A vetőmagot általában külföldről hozzák, „a magot a legények hozzák Németországból, amit nem hozzák onnan, azt itt vesszük meg, átlagban holland magot, vagy német magot használunk mindenben." 10 éve foglalkoznak sárgarépa termesztéssel, és hogy mennyire lesz termés, az időjárástól és a földmegművelés gyakorlatától is függ – mondja az interjúalany. A gyakorlatról a következőket mondja: „Háromféle murokmagot vettünk, a nántesz 1-est, 2-őst, medicumot, az is egy ilyen későbbi fajta, és a trachet, mely nagyfajta, piros óriásnak is nevezik. Nagyon beváltak ezek a fajta murkok. Az idén még nem kelt ki, most is azzal volt a baj, hogy bilonba tettük. Megtárcsáztuk, megfrézásztuk majd felhúztuk bilonba. A bilon (földhalom) tetejét lehengereltük, bevettük, 2-2 sort. Ez a gyakorlat a tavalyi évben nagyon jól bevált, fele erővel lehetett kiszedni, de az idén a szárazság miatt

nem vált be ez a technológia. Azelőtt mindig a frézanyomba, tehát a talajgyalu után nyomban bevettük, az úgy jobban le volt zárva, benne marad a földben a nedvesség, bilonban pedig ki fújja magát, úgy, hogy a föld megszárad. Ha fréza nyomba tettük volna, lehet, hogy kikelt volna, de ezt nem lehet előre látni." A beszélgetésből kitűnik, hogy a családfő érti a mesterséget, és a szakkifejezéseket is használja.

Ebben a földmegművelési gyakorlatban újítás figyelhető meg, melyet a fiúk Németországban tanultak, és hazahozva átadták a családfőnek. Az átadás egyszerű, mert interjúalanyunk mindig nyitott az új információkra. Azért ültetnek többfajta sárgarépát, mert nem egyforma a tartósságuk „azért osztottuk így el a murkot, mert van, amelyik korai, csak 30-40 napot áll, van, amelyik tovább áll."

A talajt megvizsgáltatják, megnézik, hogy milyen tápanyagra van szüksége a földnek „megvannak az összes talajminták, a földtantól le vannak véve, minden 2-3 évben talajvizsgát készítünk, ki voltak aknázva, meg voltak fertőzve a földek." Ebben a gyakorlatban is újítás figyelhető meg, hisz a helyi gazdák azt mondják, hogy annyira drága a talajvizsgálat, hogy azzal sok zöldséget lehet vásárolni.

Vegyszert használnak, „a muroknál és a zöldségnél nem használunk mást, csak elő gyomirtó szert, elvetjük a murkot, és 3 nap múlva megpermetezzük. Nem visz ki minden gyomot, csipkét, a disznókáposztát és a kenderfüvet sem. Legtöbbször megkapáltattuk, és van egy kicsi ekénk, mellyel 2 hetente huzatunk."

A sárgarépa mellett ebben az évben termelnek káposztát is, „most vettem 30 ár káposztát, de a tavasz hideg volt, most kezd valamennyire kelni, az már bizonytalan, hogy lesz-e belőle valami, vagy nem. 4-5 ár káposzta palántát is tettünk, azt le kell permetezzem répa bolha ellen." Az elmúlt években végzett gyakorlat során bebizonyosodott, hogy a mi vidékünkön a hideg tavasz miatt nem kel ki a káposzta mag, ezért úgy gondolja, hogy át kell térni a palántára. Így a növény biztos termést hoz. Kísérletezéssel tanulnak, ami biztos termést hoz, azt termelnek. Ez a gondolkodásmód jellemző a székely emberre, de ez azért különbözik másoktól, mert összehasonlítva velük, nem adja fel egy kudarc, vagy nehéz év után, hanem variál, és tovább viszi.

Ebben az évben alapítottak családi vállalkozást, „van hivatalos formája, családi vállalkozást nyitottunk, amelybe benne van mind a két fiam, eddig a termelési lappal árultunk, de most szükséges a vállalkozás és a cég a pályázatok leadásához is kell". A vállalkozáshoz szükséges engedély kiváltása, valamint a cég könyvelése nem okozott gondot, mert van egy megbízott személy, aki ezt megoldja.

Problémák

A beszélgetés során elég sok problémát felsorolt, mely a mezőgazdasági munka során, illetve a termények értékesítésénél felmerült. Az egyik gond az időjárási viszonyok, mert hideg a tavasz, és nem volt eső „a szárazság miatt kétszer kellett újraültetni a murkot és a mag is 1000 lejbe került". Az elmúlt években gondot okozott a termények tárolása is „a legnagyobb gond a tárolással van. Pincékbe tároltuk, csak a pincéknek a hőmérséklete 9 fok körül van, s az meleg mind pityókának, mind zöldségnek. Le kell hűteni 2 fokra. A murkot lehet 0 fokon tárolni. A murkot csak zsákba tároltuk a pincékben, szellőztettük, és rájöttünk, hogy márciusig el kell adjuk, mert melegedik erősen az idő, és különböző gombák jelennek meg. Minden ősszel fertőtlenítjük a pincéket, mindent elkövetünk."

Problémaként jelenik meg a talaj megművelése „minden növénynek más talajművelet szükséges, most is ez 1ha 20 ár, mit frézáztam. Zöldségnél is különbözőképpen kell művelni a talajt, a káposztának más talajművelet kell, muroknak megint más és ez nagyon költséges, mert szántás előtt talajlazítást végzünk, 50cm mélyen még a talajt meglazítsuk, utána szántunk, majd permetezünk totális gyomírtó szerrel, hogy minél kevesebb gyom nőjön". A talajművelési gyakorlat újításához pénzre van szükség. A mezőgazdasági munka kockázattal jár, mert elsősorban az időjárás befolyásolja a terméshozamot. Talán az a legnagyobb gond, hogy a kockázati tényezők mellett nem származik nagy jövedelem „eléggé költséges a gazdálkodás, az üzemanyag drága, a gépek elöregedtek, nincs pénz újra, és a gazdálkodásból nem származik olyan mértékű jövedelem, melyet vissza lehetne fordítani." Eléggé nagy befektetés szükséges, mely nem mindig jön vissza, és nem lehet a keveset visszafordítani.

Értékesítés

Az értékesítése sem egyszerű a termékeknek „az a probléma áll fenn, hogy nem úgy van, mint a krumplinál, hogy egyszerre eladunk 5-10 ezer kilót, hanem csak alkalmanként kis mennyiségben lehet eladni, sokat kell menni vele".

A termést kiszedés után megvizsgálják, hogy fogyasztásra alkalmas-e „minden évben úgy szoktuk csinálni, hogy a kiszedés után már direkt jönnek az egészségügytől, inkább az állatvédelemtől, elvisznek 2-3 kg-ot a terményből és ellenőriztetik. Ezek hivatalosan jönnek, mert beszállítunk szeredai En-gros-hoz, tudják, hogy honnan van, direkt viszik."

Az értékesítés eléggé nehéz, mert saját piacot kell kialakítani maguknak, és meg kell feleljenek a fogyasztói elvárásoknak. Befektetés és korszerűsítés szükséges. „Itthon is áruljuk a murkot, járunk piacra, Szeredába, Gyergyóba, angrózunk, ha lesz termés." Értékesítik a sárgarépát a saját udvarukon, hirdetik helyi adásban, valamint plakátokat tesznek ki az értékesítés céljából. A helyi kistermelőknek nagyon nehéz betörni a piacra, nehéz felvenni a versenyt a külföldi termelőkkel „Szerződést próbáltunk kötni, a csíkszeredai korházzal, csak az a probléma, hogy vannak nagy beszállítók, mely többféle terméket szállít egyszerre. Hiába, hogy minden külföldi, nem lehet versenyezni velük, nincs esély betörni a piacra, még akkor sem, ha olcsóbban adjuk, mint ők. A nagy üzletekbe, mint a Mercur áruházba is szállítottunk be, de ott az a probléma áll fenn, hogy most már mosni, csomagolni kell a terméket." A fogyasztói elvárásoknak megfelelni, a „mosni, csomagolni" még nagy befektetést és korszerűsítést igényel. „Ha valaki akar zöldséggel, pityókával vagy akár állattal foglalkozni, már annyira profilálnia kell, olyan minőséget kell előállítani, mit el lehet adni." Az évek során megtanulta, hogy meg kell felelni a piacnak és a fogyasztók igényeit is ki kell elégíteni. Csak olyan terméket szabad előállítani, mely minőségi. Ma már nem a mennyiség a fontos, hanem a minőség „nincs nagy hozama a növénytermesztésnek, de csak jó visszajelzéseket kaptunk, a mi termékünk nincs televegyszerezve, és jó az íze is."

A falu határában vannak a földterületek, és mivel senki sem termel ilyen minőségű valamint mennyiségű zöldséget, eléggé sokat eltulajdonítanak „sokat mérgelődök azért is, mert sok murkot ellopnak, és összetörnek, mert a földön fordulnak meg a szekérrel". A társadalmi környezet nem túl támogató.

A megélhetés ebből a munkából ennyi újítás és munka mellett sem egyszerű, „hogy mennyire lehet megélni belőle, hát mindent nem szabad felszámolni, elsősorban a munkát nem. De ha felszámolnánk, nem éri meg, de mit csináljunk a sok géppel? Ha semmi sem volna, és most kellene kezdeni, nem érné meg." Ez a kijelentés arra utal, hogy a háztartás mezőgazdasági tevékenységét nagymértékben befolyásolja az eszközökkel való ellátottság. Ha nem rendelkeznének a meglevő mezőgazdasági gépekkel, nem biztos, hogy folytatnák a tevékenységet.

A jövőre nézve minden nehézség ellenére eléggé sok terve van, „azt szeretném, hogy ez a földmennyiség megmaradjon, ezen termeljek, és még valamennyi állatot kell vásárolnom. A termékeinket csomagolni kell, raktárt, hűtőházat kell létrehoznunk, mert a nélkül nem lehet se pityókát, se zöldséget termelni, és raktározni." A nem megfelelő tárolás miatt sokkal több a munka, sokszor át kell válogatni a terményt, és sok a veszteség is. „Örökké foglalkozni kell vele, mert

mikor kiszedjük zsákokba rakjuk, általában 5-10 kg-os zsákokba tesszük, utána többször át kell válogatni, szükség, mert romlik a termény. Ha tudunk raktárt létrehozni, lehet ládázni, szellőztetni, korszerűen tárolni." A tervek a fejlesztésre, a továbbvitelre, bővítésre irányulnak. Korszerűen gondolkodnak.

A tárolás mellett öntözőberendezést is szeretne, mert van jelenleg egy eszköz, de nem megfelelő. „A déli megyékben láttam öntözőberendezést, nálunk is szükség van rá, mert nem lehet az esőre várni, és nekik ez által nagyobb hozamú terményük van." A családfő más gyakorlatokat is megnéz, keresi a követendő jó példát. Bevallása szerint szereti ezt a munkát, ragaszkodik a földhöz, csak nagyon nehéz, sokat kell dolgozni. Ez a ragaszkodás sajátosabb, nem az vezérli, hogy csak a létfenntartás érdekében műveljék a földet, hanem kicsit több van benne.

A földalapú támogatásokat ismeri, viszont csak zöldség termelésre pályázatot nem ismer. „Eddig a parcellák szerint adták a támogatást, melyeket úgy alkottunk meg, hogy hány darab földbe mit ültettünk. Csak egyszer kaptunk támogatást, nagyon kevés volt és két részletbe adták." A jövőre vonatkozó támogatásokról sokat hallott, de konkrétumot nem tud, csak annyit, hogy változni fog.

Romániában a nehézségek ellenére mégis csak a mezőgazdaságban látja a jövőt „Romániában nem nagyon van más megélhetési lehetősége főleg a falusi népnek" és a másik fontos dolog, hogy szerinte „most már kiút nincs. Össze kell kapcsolni a növénytermesztést az állattenyésztéssel, csak úgy lehet megélni, mert ha az egyik nem megy, ott van a másik, és akkor már megvan a takarmány is. Mi évente termeltünk 30-40 tonna zöldséget, pityókát, és a melléktermék, mely megmaradt apró vagy törött, azt megeszik az állatok. Már a költségek is csökkennek." Rövid távon nem nagy a jövedelem a növénytermesztésből, de hosszú távon megéri, jó példa rá a németországi gazdaság „hosszú távon megéri, mert hol a fiúk vannak a német cégnél, 60 éve eperrel foglalkoznak, és meg tudnak élni belőle." A német példának motiváló szerepe van.

Tanulás, fejlesztés

A mezőgazdasági tevékenységről rengeteget olvas, román szaklapokat „szükség, mert mindig változnak a gyomirtó szerek, és legalább a nevüket tudni kell." A németországi minta átvétele is tanulásnak számít, valamint az a technológia is, ahogy a földet meg kell művelni a kedvező terméshozam elérése érdekében. Interjúalanyunk felfigyel más megyékben működő gyakorlatokra is, példaként jelenik meg minden vállalkozás, mely földműveléssel kapcsolatos, és tanulni akar belőlük.

A gazdaságot a fiúknak szeretné továbbadni, hisz ők is ezzel foglalkoznak, és a külföldi tapasztalataikkal ők is valamilyen szinten hozzájárultak a vállalkozás létrejöttéhez, működéséhez, és végül azt jegyzi meg, „hogy érdemes volna ezzel foglalkozni, csak volna esély betörni a piacra, és támogatást kapni az államtól, hisz Németországban nagy összegeket kapnak. De ha így marad, egyik napról a másikra csak átvészeljük, nem tudunk minőséget termelni, fejleszteni, és megélni belőle."

Ebben a háztartásban a földműveléssel kapcsolatos újításokat a fiúk hozzák Németországból, ők azok, akik példát merítnek a német mintából. Különböznek az átlagtól abban is, ahogy a vetőmagot külföldről hozzák, a földmegművelési gyakorlat is eléggé fontos és újszerű, valamint a talajvizsgáltatás is újításnak számít a földmegművelési gyakorlatban. A beszélgetés során kitűnik a családfőnél a földhöz való ragaszkodás, ez talán a hagyománynak tulajdonítható, hogy ő így nőtt fel, gyermekkorában is mezőgazdasággal foglalkozott. Az a kijelentés, hogy „a munkát nem szabad felszámolni" arra utal, hogy interjúalanyunk racionálisan tudja, hogy hiába számolja fel a munkát, attól csak elkeseredne. „Ő az átlagnál sok-mindenben racionálisabb."

2. „Minden vállalkozásban benne van a kockázat mint tényező..."

A család szerkezete

Ez a háztartás négy személyből áll, a családfő 49 éves, felesége 47 éves, jegyzőként dolgozik az egyik polgármesteri hivatalnál, nagyobbik fiú 22, kisebbik fiú 19 éves, mindkét fiú Kolozsváron végzi felsőfokú tanulmányait.

A családfő jelenleg egy kft-t működtet, csak ez a vállalkozás van ez a fő tevékenysége. „1992 óta van ez, amivel most foglalkozom. Többirányú ez a tevékenység most, régebb '92 előtt is az állattenyésztéssel foglalkoztam, de most bejött a növénytermesztés is és a tejfeldolgozás."

Jelenlegi tevékenységében sem felesége, sem a fiúk nem vesznek részt. Iskolai végzettségét tekintve állategészségügyi technikus.

Honnan jött az ötlet, hogy ezt a tevékenységet választotta?

A családfő ötlete volt, hogy gazdálkodással foglalkozzon, a döntést a múlt eseményei is befolyásolták: „'91-ben mikor felszámolták a tsz-eket, akkor egyik napról a másikra megváltozott minden, már az előtt 5 évvel is a tsz-nél dolgoztam, az állattenyésztési telepen, ami most végül is visszakerült hozzám. Láttam akkor benne valamit, ami a jövőre vonatkozott annak idején, még most is látok."

Jelen pillanatban egy farm tulajdonosa, ahol szarvasmarhatenyésztéssel foglalkoznak. A gazdaság állatállománya a következő: „Szarvasmarha állomány összesen közel 140 darab van jelen pillanatban, melyből fejőstehén 70 darab, a többi növendék állomány utánpótlás."

Földterület és földmegmunkálási eszközök, technikák

Jelen pillanatban közel 200 ha földön gazdálkodik, elsősorban takarmányt termel. „Mióta az állattenyésztés közbejött, azóta a takarmány inkább a fő, amit termelünk, és a gabona is a takarmányok közé sorolódott be, mert sajnos ma már nem lehet értékesíteni. Még a kilencvenes években volt piaca a gabonának, felvásárolták, addig eladtuk. De most a gabona is a takarmányt szolgálja. Termelünk még kisebb mennyiségben krumplit."

A földből saját tulajdon, vagyis a család tulajdona 15ha körüli, a többi pedig bérelt terület. „A szerződés a földterületekre úgy van kötve az emberekkel, hogy terményt adunk, de van egy olyan réteg, aki pénzhez ragaszkodik. Tehát úgy, hogy a terményt értékesítjük valamilyen formában, viszont gabona esetében felvásárolom és kifizetem, tehát pénzt is adunk. A szerződés csak terményre van kötve."

1991-ben a TSZ megszűnésével alakítottak egy úgynevezett „Társast", melyet 1992-ben bejegyeztek. Ebben több társtulajdonos volt „a társas az egészen 2000-ig működött úgy, mint működőképes társas, mert mint jogi személy most sincs felbontva, tehát létezik."

A „Társas" tulajdonában csak megvásárolt gépek, alapeszközök voltak „a földterület az nem is volt soha a társas tulajdona, az emberek tulajdona volt mindig." A '90-es években is a tagoknak terményt és pénzt is adtak, de akkor nagy hozama volt a terményeknek, krumplit és gabonát is termeltek, és jó áron tudták értékesíteni. „2000-től jött egy olyan fordulat, hogy járulékot nem lehetett annyit adni, amennyi az embereknek kellett volna, mennyire számítottak, mert a 90-es évekbe elég sokat adtunk. Ebből származóan volt egy kicsi nézeteltérés, aztán így a többségtől bérbevettem a földet olyan meggondolásból, hogyha az ember tud termelni és van egy kicsi jövedelem, akkor az ember örvend annak a kicsinek is, de ha csak veszteség van, úgyis a szerződésbe foglaltakat az emberek felé, azt a bérre ki kell adni."

A háztartás mezőgazdasági termeléshez szükséges eszközökkel való ellátottsága jó. „A géppark az teljes géppark, így darabszámra, inkább úgy mondanám, hogy mindenféle gép van, ami szükséges földműveléshez és a betakarításhoz egyaránt."

A mezőgazdasági munkában jelenleg 12 állandó alkalmazott van, és szezonra is alkalmaznak. „A tavaszi szezonban vagy őszi szezonban a betakarításkor vannak bedolgozók, besegítők, főleg a krumpli szedésnél van egy baláni csoport, mely 50 személyből áll, és minden évben visszajárnak hozzám dolgozni."

A farmon a fő tevékenység a tejtermelés, emellett a fiatal növendék állatokat értékesítik. „Ami van, most a farmon, a hangsúly a tejtermelésre van fektetve, azt jelenti, hogy tejet termelünk, s mellette a fiatal növendék állatállományt, a bikaborjakat, azokat eladjuk. Amire vagyunk most még szakosodva, az a tejtermelés". Ha nem tudják a tejet értékesíteni, az állatállományuk húsfeldolgozásra is alkalmas. „Az állomány olyan, hogy bármikor át lehet állni hústermelésre is." Ebben a vállalkozásban is megjelenik a szaktudás, valamint külföld, mert Ausztriából hoztak szarvasmarhát „Ez az állomány, amit Ausztriából hoztam, ennek elég jó genetikai alapjuk van. Ezeknek a leszármazottai az üsző állomány, ami tovább tenyésztésre alkalmas, ez az, amit megtartottuk mind. Ebből az állományból lehet fejleszteni plusz, ami nekem előtte már volt állatállomány az is egy olyan genetikai potenciálú állomány, melyben vannak olyan egyedek, melyeknek a leszármazottait érdemes tovább vinni, mindenképp ebből az állományból ki lehet hozni egy normális állományt."

Az állatállomány mellett növényt is hoztak külföldről. „A növénytermesztésnél ott minden évben újítok fel növényeket, tehát ezt úgy lehet érteni, hogy gabonaféléknél is veszünk maximum minden 3 évbe valami újfajta vetőmagot. Jelen pillanatban van magyar búzám is vagy két parcella. Magyarországról volt behozva, Keresztúron kísérletezték első évben, s elég jó eredménye volt, négy fajta búzát hoztam el, abból kettő bevált itt is."

A farm létrejötte után létrehoztak egy tejbegyűjtő központot is, ahol gyűjtötték a tejet, és egy tejfeldolgozó egységet is, úgynevezett „Sajtgyárat". Ez is egy külön cég volt, 10-12 alkalmazottal, készítettek sajtot, túrót és vajat. Termékeiket értékesítették a cég székhelyén, valamint kis üzletekben egyaránt. Ez a cég körülbelül 5 évig működött, és mivel termékeiket nem tudták megfelelően értékesíteni, megszűnt.

Előfordult az is, hogy a családfő a terményekre biztosítást kötött, de nem azért, hogy az időjárás, vagy kártevők okozta károk értékét visszakapja a biztosítótól szükség esetén, hanem csak azért, mert kötelező volt. „Volt egy pár év, amikor kötöttünk biztosítást, de az inkább azért volt, hogy bizonyos állami segélyek voltak, gabonára, vagy őszi vetésre, adtak valamennyi állami segélyt, s akkor kötelező volt azt a területet lebiztosítani. Olyan minimális a biztosítási érték egy területre, gabona esetében 1 ha-ra, hogy nem látom értelmét."

Értékesítés

A termék értékesítése neki sem volt egyszerű, de saját piacot alakított ki. A beszélgetésből végig kitűnik, hogy ez a termék már versenyképes, tudja a gazda, hogy mennyit ér a termék, áron alul nem adhatja, meg tud felelni a fogyasztói elvárásoknak és a piac követelményeinek. „A tejjel pontosan most a napokban volt egy olyan eset, hogy az a szerződő fél, kinek most adjuk a tejet, az úgymond hétvégén az egyéni csarnokoktól, begyűjtő központoktól a tejet nem vitte el. Ez egy furcsa fordulat, ami még nem volt mostanig, nekünk 2007-től 2 évig a Danonnal volt szerződésünk, Bukarestbe vitték minden második nap a tejet, és olyan árat adtak érte, hogy tényleg elfogadható ár volt. Sőt nem tudom még az országba valaki adott-e ennyit a tejért, de ez a válság oda vitte őket is, hogy nagyon lecsökkentették az árat. Ők most is fenntartották volna a szerződést, tehát nem bontották volna fel, de olyan árat ígértek a tejért, hogy azért nem tudtuk oda adni. Májustól van szerződésünk itt a helybéli felvásárlóval a Covalact-tal."

Az állatokból is értékesítenek, nincsen fix szerződésük, de vannak visszajáró állandó klienseik, és tudják az állatokat is megfelelő áron értékesíteni. „A bikaborjakat, ami megy hizlalásra, azt eladjuk. A szerződés ugyan szóbeli, azaz bizalom kérdése, és ha papírra teszik is annyi, mint a szóbeli beszéd. Vannak felvásárlók, akikkel tartjuk a kapcsolatot, az úgy van, hogy papírra hiába tesszük, mert az árak annyira változnak, vannak visszajáró klienseink, nem lehet leírni, hogy most az ára ennyi, mert egy hónap alatt is az ár változik.". Tehát az állat, a termény és a termék értékesítése sem okoz náluk gondot.

Tanulás, fejlesztés

Újnak számít az a tény is, hogy a pályázati lehetőségeket is jól ismeri interjúalanyunk, és ezáltal modernizálták a farmot. „2007-ben fejeztünk be egy ötszázezer eurós Sapard pályázatot, 2005 decemberében tettük le a pályázatot, 2006 februárjában kaptunk pozitív elbírálást, tehát attól az időtől 2007 végén fejeztük be. Maga a farm megvolt, de a pályázati részbe, ami bejött az a farm modernizálására volt. Építettünk egy új épületet, hoztam állatokat Ausztriából, s gépeket is vásároltunk, traktort, technológiai gépeket." SAPARD Program, úgynevezett előcsatlakozási segélyprogram a felkészülési időszakban, a program ismerete, a pályázat megírása ismereteket, kapcsolatokat, informáltságot, valamint anyagi befektetést igényel. Szokott olvasni, informálódni az internetről is, de emellett „egy szaklap, jár

rendszeresen a „Fermierul" nevű folyóirat, Temesváron jelenik meg a folyóirat is, plusz az újság, ami vele van inkább hirdetéseket tartalmaz."

A biogazdálkodásról is sok ismeretet szerzett. Ismeri a biogazdálkodás feltételrendszerét, valamint a fogyasztók elvárásainak próbál megfelelni. Azt is elárulja, hogy a pályázat megvalósításához szükség volt banki kölcsönre, de ez neki nem okoz gondot, mert minden vállalkozásban benne van a kockázat, melyet vállalni kell, különben nincs pályázat, sem fejlesztés. „A biogazdálkodás fele is gondolkodtunk, érdeklődtem is, lépéseket még nem tettem, látnék abban is valamit, de egyelőre nekünk elég sok gondot jelentett ez a továbbfejlesztés. A Sapardos pályázat, van banki kölcsön, meg minden, tisztában vagyunk azzal, hogy az ember minél jobb terméket kell piacra dobjon ahhoz, hogy azt el is lehessen adni, mert most már a piac is, az eladás is elég gond lett. Az árát az ember csak olyan terméknek kérheti meg, ami minőségi, pontosan ezért gondoltunk a biogazdálkodásban is, csak az egy pluszlépés lenne, mert bizonyos feltételeknek eleget kell tenni." A jövedelem egy részét vissza kell fordítani beruházásokba, mert különben nincs előre lépés. „A jövedelmet mindig vissza kell fektetni. Főleg aki termeléssel foglalkozik, kevés az a gazdálkodó, aki tud indulni olyan adottságokkal, felszereltséggel – gondolok épületre vagy gépekre – hogy a kezdettől már minden a birtokában legyen. Ilyen vállalkozás nagyon kevés van. Ha létezik is ilyen, azt tovább kell fejleszteni. Mi úgy vagyunk, hogy elég lentről indultunk, a mezőgazdaság Romániában elég lent van, úgy hogy ráfér még egy pár évig a fejlesztés."

A gondokról nem nagyon beszélt, ez is eltér az átlagembertől, csak annyi, hogy „nehézség mindig volt".

A megélhetésről először általánosan nyilatkozott, majd szerényen, de a háztartás megélhetéséről is beszélt „falun mindig a gazdálkodó ember nagy többsége a gazdálkodásból élt. Attól függ, hogy az embernek milyen elvárásai vannak, az egész nézőpont kérdése. Én azt mondom, hogy meg lehet élni, jó kemény hozzáállással, mert a gazdálkodás sohase volt könnyű, de én nem panaszkodom, mert azt amit én magamnak akartam, el is értem, szerencse is kell a dolgokhoz, ugyanakkor bátorság is. Minden vállalkozásban benne van a kockázat, mint tényező." A beszélgetés során végig kitűnt az a magabiztosság, ami a gazdálkodó emberre nem jellemző, a célirányos gondolkodás, tudja, hogy mit akar. Nem gond neki az időjárás, a gondokat nem hangoztatja, talán azért, mert könnyen meg tudja oldani. Racionálisan gondolkodik.

A jövőre nézve is vannak tervei „csak ezt akarom tovább fejleszteni, a másodikszor volt letéve egy FEADR-s pályázat, melyet tavaly írtunk, márciusba

tettük le először, visszadobták. Utána újból letettük, pozitívan bírálták el, de azok kapnak pénzt, kik 61 pontot értek el, nekünk 60 pontunk volt úgy hogy kiestünk, de most újból le akarom adni." Ez az idézet is azt bizonyítja, hogy motiválják a családfőt azok a lehetőségek, melyet a pályázatok nyújtanak, valamint az is, hogy ez által korszerűsíteni, fejleszteni lehet. Így folyamatosan meg tud felelni a piac követelményeinek, valamint a fogyasztók elvárásainak egyaránt.

A korszerűsítést követően „tényleg rájöttünk, hogy nem mindegy, hogy milyen gépekkel dolgozik az ember. Abban különbség van." Tehát a mezőgazdaságban is szükség van újításokra a gyakorlat, az eszközök, valamint az emberi gondolkodás terén egyaránt, mert a mezőgazdaságból csak úgy lehet megélni, ha folyamatosan újítanak, korszerűsítenek, valamint racionálisan gondolkodnak.

Románia jövőjét tekintve azt mondja „a mezőgazdaság az az ág, amely képes Romániát megmenteni. Románia egy agrárállam, itt nem tudunk mi magas technológiát eladni, mert vannak fejlettebb országok. Így van, ezt el kell fogadni, és azt kell kihasználni, ami van."

Összefoglaló gondolatok az esettanulmányok alapján

Mindkét családban a családfő ötlete volt a mezőgazdaságban történt újítások, változtatások bevezetése, és mindkét esetben kapcsolódott az iskolában megszerzett tudáshoz, végzettséghez. A szakmai tudás generálta és adta az impulzusokat a továbbfejlesztésre. Induláskor nem volt szükség nagyobb beruházásra, a háztartások már rendelkeztek megfelelő gépekkel. Fontos elem, hogy megjelenik a földek bérbe vétele, amely rurális környezetben nem gyakori jelenség.

Az első háztartásban zöldségtermesztéssel foglalkoznak, itt kevesebb mennyiségű földet bérelnek. A második háztartásban szarvasmarha tenyésztéssel foglalkoznak, és ők nagyobb mennyiségű földet bérelnek. Mindkét háztartásban megegyezés alapján fizetnek a földek bérbe vételéért.

Az esettanulmányokban egy közepes és egy nagyobb volumenű kezdeményezést látunk, ahol mindkettő életképes. Mindkét háztartásban megjelenik a tanulás, közös tényező a külföldi kapcsolat is, hisz onnan kapnak sok információt, vásárolnak növény magokat és állatokat. Az első háztartásban viszont nagyobb hangsúlyt kapott külföld, hisz onnan (Németországból) tanulták a földmegmunkálási technológiát, melyet sikerrel alkalmaztak itthon is.

Az értékesítés mindkét háztartásban fejtörést okoz, hisz a zöldségeket otthon adják el, nincs állandó felvásárló, míg a második háztartásban a tejre szerződés

alapján van egy felvásárló, a növendékállatoknál pedig csak alkalmi felvásárló van. A családoknál megjelenik a vállalkozások hivatalos formája is. A zöldségtermesztésnél a családi vállalkozás: a munkák nagy részét a családtagok végzik, de szezonban alkalmaznak is munkásokat. A szarvasmarha tenyésztésnél korlátolt felelősségű társaság van, hol állandó alkalmazottak is vannak, a szezonális alkalmazás is jelen van.

Az interjúalanyok folyamatosan fejlesztik magukat és vállalkozásaikat egyaránt. Nem könnyű megélni ezekből a tevékenységekből, mégis egyhangúan azon a véleményen vannak, hogy ebben az országban a következő években a mezőgazdaságból kell megélni.

Mindkét háztartás különbözik az átlag helyi gazdálkodótól, másképp művelik földjeiket, újítanak a növénytermesztésnél, illetve az állattenyésztésnél. Mindkét háztartás gazdálkodásmódja a tudásra épül.

A további tervek a fejlesztésre, a továbbvitelre, a bővítésre irányulnak. Korszerűen gondolkodnak.

A bemutatott két háztartás a vizsgált településen sajátos eset, nem általánosíthatóak. Viszont szemléletes példái az átlagtól eltérő gondolkodásnak, a kísérletező jellegű, innovatív összetevőket tartalmazó gazdálkodási gyakorlatnak. Nyilvánvaló, hogy több településen is vannak hasonló innovatív szereplők, akik kis léptékben, de megpróbálnak változtatni a tradicionális, önellátásra törekvő családi gazdálkodási modell működésén.

Az már fejlesztéspolitikai feladat, hogy az ilyen helyi kísérleteket érdemes-e, lehet-e támogatni, s miként lehetne a térségi agrárinnovációs folyamat részévé tenni.